

Eesti LGBT+ inimeste võrdsuse tegevuskava poliitikasoovitused 2024

EESTI
LGBT
ÜHING

Eesti LGBT+ inimeste võrdsuse tegevuskava poliitikasoovitused 2024

Koostaja: Aili Kala

Eessõna: Mari-Liis Sepper

Toimetaja: Helen Talalaev

Rahastaja: Aktiivsete Kodanike Fond

Soovitused on osa Eesti LGBT Ühingu projektist “LGBT+ inimeste võrdsete õiguste edendamise tegevuskava soovitused”. Projekti rahastab Euroopa Majanduspiirkonna toetuste Aktiivsete Kodanike Fond, mille operaator Eestis on Avatud Eesti Fond koostöös Vabaühenduste Liiduga.

Sisukord

Eessõna	4
Sissejuhatus	5
LGBT+ inimeste olukord Eestis	5
Raamdokumendid ja soovitused LGBT+ tegevuskava loomiseks.....	5
Kuidas koostasime LGBT+ võrdsuse tegevuskava poliitikasoovitused?.....	7
LGBT+ võrdsuse tegevuskava poliitikasoovituste eesmärk.....	8
Tagada LGBT+ inimestele ligipääs avalikele teenustele ja tugiteenustele.....	9
Tagada LGBT+ inimestele ligipääsetavad ja nende vajadustele kohandatud avalikud teenused ja tugiteenused	9
Tagada LGBT+ õpilastele turvaline ja kaasav koolikeskkond ning kaitsta neid haridusliku ebavõrdsuse eest.....	9
Tagada LGBT+ inimestele võrdne ja nende vajadustele kohandatud juurdepääs tervishoiuteenustele.....	11
Tagada transinimestele nende vajadustele kohandatud transtervishoiu korraldus	12
Tagada LGBT+ inimeste kaitse, turvalisus ja võrdsed õigused seadustes ja põhimõtetes. Tõhustada selliste seaduste ja põhimõtete rakendamist ning hõlbustada LGBT+ inimeste juurdepääsu õigussüsteemile.....	13
Tugevdada LGBT+ inimeste õiguskaitset vaenukuritegude, vaenukõne ja vägivalda eest ning viia riiklikud õigusaktid kooskõlla Euroopa Liidu õigusega	13
Võidelda tõhusa õiguskaitse abil LGBT+ inimeste diskrimineerimise ja nende vastu toimepandud vaenukuritegudega.....	14
Tagada vikerkaareperedele seaduste kaitse ja võrdsed õigused	15
Tagada, et riiklik soo tunnustamine rajaneks enesemääramisõigusel	15
Luua LGBT+ ajateenijatele võrdsed ja nende vajadustele kohandatud võimalused Kaitseväes.....	16
Tagada LGBT+ inimestele, kes taotleavad varjupaika, seaduste kaitse ja võrdsed võimalused.....	16
Kujundada Eestis LGBT+ inimesi kaasav, neile avatud ja võrdse kohtlemise põhimõtet austav ühiskond.....	19
Harida Eesti ühiskonda LGBT+ inimeste võrdsuse, kaasamise ja võrdse kohtlemise teemadel.....	19
Luua mitmekesisust väärtustavad ja LGBT+ inimesi kaasavad töökeskkonnad	19
Võimestada jätkusuutlikult LGBT+ inimeste toetamise ja huvikaitsega tegelevaid vabaühendusi, sealhulgas LGBT+ gruppe koondavaid organisatsioone	20

Eessõna

Kirjutan seda eessõna ajal, mil abieluvõrdsuse kehtimahakkamisest on möödas vaevalt kaks kuud. Veel on hetketi uskumatu tunne, kas tõesti oleme Eestis lõpuks selle ära teinud. Kaaskodanike ees saavad teineteisele pühendumuse ja armuvande anda ka samast soost paarid. Rõõmu ja tänutunde kõrval süstis Riigikogu kindlameelne otsus 20. juunil 2023 LGBTQI+ inimestesse usaldust ja lootust, et ebavõrdsuse ja tõrjumise kogemused muutuvad Eestis ükskord möödanikuks.

Oleme astunud suure sammu selle poole, et paljud LGBTQI+ inimesed – Euroopa Liidus keskmiselt 61% ja Eestis 64% –, kes vastasid 2019. aastal üleeuroopalisele küsitlusele, et ei julge mitte kunagi või sageli rünnaku hirmus avalikult oma kallima käest kinni hoida, saaksid kindlustunde. Abieluvõrdsus on aga vaid üks esimesi samme, sest ebavõrdsust, vägivalda ja hirmu on LGBTQI+ inimeste eludes endiselt palju.

Eesti koolid ei ole LGBTQI+ noortele turvalised, sest soolise ja seksuaalse identiteediga seotud kiusu on palju, seda ei oska koolitöötajad ära tunda või ei osata sellele piiri panna – Eesti LGBT Ühingu 2018. aasta uuringu andmetel oli 61% noortest kogenud, et õpetajad ei sekkunud õpilastevahelisi homovaenulikke märkusi kuuldes kunagi. Transinimesed on endiselt allutatud kohustuslikule psühhiaatrilisele kontrollile, kui nad soovivad saada tervishoiuteenuseid, mis toetaks neid nende soolisel üleminekul. Nad on sunnitud pikalt ootama, et saada riiklikult arstide komisjonilt luba, et neil oleks juurdepääs transtervishoiuteenustele, või isegi selleks, et riik nende soolist identiteeti tunnustaks. Aastaid on teada, et Eesti riik riivab sellise korraga olulisel määral transinimeste enesemääramisõigust, ent endiselt pole neid probleeme lahendatud.

Ka seksuaalvähemustesse kuuluvate inimeste võimalused oma õiguste eest seista on võrdse kohtlemise seaduse kontekstis oluliselt ahtamad võrreldes teiste elanikkonnagruppidega. Endiselt pakub see seadus seksuaalse orientatsiooniga seotud diskrimineerimise eest kaitset vaid töösuhetes, jättes kaitse alt välja näiteks hariduse, tervishoiu ja ürituru.

Hoolimata ulatuslikust ebavõrdsusest ei ole Eesti valitsustel, erinevalt paljudest teistest riikidest, välja töötatud plaani, kuidas LGBTQI+-inimeste kogetud ebavõrdsust kaotada. Selleks on seni puudunud tahe! Avar pilk ja pikaajalisem plaan on aga eelduseks, et kutsuda esile muutusi, mis aitaks ületada ebaõiglust ja -võrdsust. Tegevuskava, mille eesmärk oleks LGBTQI+ inimeste võrdsuse saavutamine, peaks olema teaduspõhine ning sisaldama rakendamise seiret ja plaani elluviimise mõju hindamist. Tegevuskava on pelgalt üks paber, kui selles kirjeldatu elluviimiseks ei ole ette nähtud raha. Loodan, et oleme jõudnud riigina arenguetappi, kus me leiame selle tahte ja raha võrdsuse heaks!

Kui keegi siiski veel umbusklikult küsib, milleks ometi Eestile LGBTQI+ inimeste võrdsuse tegevuskava, siis võib vastata, et selleks, et mitte keegi ei peaks varjama, keda ta armastab, ükski laps ei peaks kartma minna kooli, sest teda kiusatakse seal selle tõttu, kes ta on, igaühel on õigus end ise vabalt määratleda ja seda õigust peaksime kõik kirglikult kaitsma.

Mari-Liis Sepper
Võrdsuspoliitika programmi juht
Mõttekoda Praxis

Sissejuhatus

LGBT+ inimeste olukord Eestis

Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti (FRA) 2019. aasta LGBTI uuringu järgi koges 43% Euroopa riikide LGBT+ inimestest küsitlusele eelnenud aasta jooksul diskrimineerimist. Eesti LGBT+ inimestest koges diskrimineerimist 39% ja ahistamist 42% vastanutest. Eesti transinimeste puhul on osakaal veelgi suurem – 60% küsitlusele vastanud transinimestest koges diskrimineerimist ning iga viies koges küsitlusele eelnenud viie aasta jooksul füüsilist või seksuaalset vägivalda. See on kaks korda rohkem kui teiste riikide LGBT+ kogukondades.¹

ILGA-Europe'i² 2023. aasta alguses avaldatud raporti järgi oli 2022. aasta Euroopa ja Kesk-Aasia LGBT+ inimestele viimase kümnendi kõige vägivaldsem. Kuigi võrdsete õiguste tagamisel tehti paljudes riikides sel ajal märkimisväärsed edusamme, suurenes sellegipoolest vaenukõne levik kõigis Euroopa riikides. Aruandes tuuakse välja ka seos vaenukõne laiemal leviku, LGBT+ inimeste vastaste vägivaldsete kuritegude ning nende sooritatud enesetappude arvu suurenemise vahel.³

2023. aasta ILGA-Europe Rainbow Map⁴, mis kogus andmeid LGBT+ inimeste võrdsuse kohta seadustes ja strateegiates, paigutas Eesti 49 Euroopa riigi seas 36%-ga 25. kohale. Ülevaadet koostades lähtuti sellest, et 100% tähendab ideaalolukorda, kus on LGBT+ inimestele tagatud kogu vajalik seaduste kaitse. Eri kategooriates on seaduste kaitse Eestis tagatud järgmiselt: soo tunnustamine 51%, võrdne kohtlemine ja diskrimineerimiskeeld 40%, kaitse vaenukõne ja -kuritegude eest 13%, asüül 0% ja intersooliste inimeste kehaline autonoomia 0%.⁵

Raamdokumendid ja soovitused LGBT+ tegevuskava loomiseks

Paljulubava avaldusena on Eesti 2019. aastal alla kirjutanud IDAHOT+ Foorumi Oslo Deklaratsioonile⁶, millega on kutsutud Euroopa Liidu institutsioone, riike ja nende ametkondi edendama LGBT+ inimeste võrdset kohtlemist, kaasama LGBT+ inimestega seotud küsimused ja võrdsust tagavad põhimõtted riikide strateegiatesse ja seadustesse ning eraldama selleks piisavalt raha. Teisalt näitasid

¹ Veebilink: <https://fra.europa.eu/en/data-and-maps/2020/lgbti-survey-data-explorer>

² Üleeuroopaline LGBTI-inimeste õiguste eest seisev organisatsioon

³ Veebilink: <https://www.ilga-europe.org/report/annual-review-2023/>

⁴ Üleeuroopaline LGBTI-inimeste õiguste olukorra ülevaade

⁵ Veebilink: <https://rainbow-europe.org/#8631/0/0>

⁶ Veebilink: <https://gouvernement.lu/dam-assets/documents/actualites/2019/05-mai/2019-IDAHOT-Declaration.pdf>

uuringu „LGBTQI võrdsus Eestis – barjäärid ja võimalused“⁷ tulemused, et LGBT+ inimeste võrdsust ei peeta poliitikakujunduses prioriteediks. Sellist lõhet deklaratiivsel ja rakenduslikul tasandil on poliitiliste hoovuste tõttu keeruline, kuid kindlasti mitte võimatu ületada. Tegevus- või arengukavade loomine kujundab selleks soodsa pinnase.

FRA koostas eelviidatud uuringu tulemuste põhjal Euroopa Liidu riikidele LGBT+ inimeste võrdsust tagavad soovitused, mille hulgas märgiti ära vajadus luua LGBTQI+ inimeste õigusi edendavad tegevuskavad kõigis eluvaldkondades. 2020. aasta novembris tutvustas Euroopa Komisjon esimest LGBT+ inimeste võrdõiguslikkuse strateegiat aastateks 2020–2025, mille eesmärk on võidelda diskrimineerimise ja vaenu vastu⁸. ILGA-Europe uuris strateegia teise aasta tulemuste saavutamist ning tõi esile, et lubaduste elluviimiseks on jätkuvalt selge vajadus koordineeritud tegevuse järele, eriti trans- ja intersooliste inimeste kaitses ning kodanikuühiskonna toetamises ja rahastamises.⁹

Euroopa Komisjoni LGBT+ võrdsuse töörühma koostatud juhises, kuidas tõhustada LGBT+ inimeste võrdsete õiguste strateegiaid ja tegevuskavasid, mainitakse, et LGBT+ inimeste õiguste tõhusa kaitse tagamiseks peavad LGBT+ strateegiad ja/või tegevuskavad sisaldama järgmisi samme:

- tuleb hinnata LGBT+ inimeste võrdsust, et selle abil toetada tõenduspõhist poliitikakujundamist;
- tuvastada LGBT+ inimeste võrdsuse peamised puudujäägid, pöörates tähelepanu kõige marginaliseeritumatele gruppidele;
- seada selged, ambitsioonikad ja mõõdetavad eesmärgid LGBT+ inimeste võrdsuse tagamiseks ja teadlikkuse parandamiseks;
- tagada LGBT+ inimestele tõhus õiguskaitse ja neid puudutavate seaduste rakendamine;
- tagada LGBT+ inimeste võrdsust edendavate strateegiate läbipaistev haldamine, juhtimine ja koordineerimine, kaasates sellesse aktiivselt ka kodanikuühiskonda;
- tagada LGBT+ inimeste võrdsuse edendamiseks ja õiguste kaitseks loodud meetmete rakendamise seire ja hindamine.¹⁰

⁷ Veebilink: https://4cda3621-8903-4162-9140-353a2eflab04.usrfiles.com/uqd/5a1900_9e34c1111lac474eb9498ec2b2a67c8e.pdf

⁸ Veebilink: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/lesbian-gay-bi-trans-and-intersex-equality/lgbtiq-equality-strategy-2020-2025_en?prefLang=et

⁹ Veebilink: <https://www.ilga-europe.org/report/eu-lgbtiq-equality-strategy-second-year-implementation-evaluation/>

¹⁰ Veebilink: https://commission.europa.eu/system/files/2022-09/guidelines_for_strategies_and_action_plans_to_enhance_lgbtiq_equality_2022final16_05.pdf

Üleeuroopalised LGBT+ vabaühendused ja neid koondavad organisatsioonid peavad tegevuskavade koostamisel vajalikuks juhinduda järgmistest põhimõtetest:

- lähtuda interseksionaalsusest (st ristuvat ebavõrdsust silmas pidavast lähenemisest) ja pöörata erilist tähelepanu inimestele, kes on ebavõrdsemas olukorras, näiteks LBT+ naised, LGBTQI+ noored, trans- ja intersoolised inimesed ja LGBT+ inimesed, kellel on puue;
- tegevuskavade ja strateegiate rakendamisel tagada tõhus seire, kus tuleb jälgida selgeid tulemusnäitajaid, spetsiifiliste ajakavade ja eelarvete täitmist ning vastutuse jagunemist osalevate asutuste vahel;
- kaasata vabaühendusi, sealhulgas LGBT+ grupe koondavaid organisatsioone;
- koguda vajalikke andmeid, et jõuda ka nende inimesteni, kes on LGBT+ kogukonnas vähem nähtavad ja alaesindatud.¹¹

Kuidas koostasime LGBT+ võrdsuse tegevuskava poliitikasoovitused?

LGBT+ inimeste võrdsuse tegevuskava poliitikasoovituste koostamine toimus kahe aasta jooksul. Esmalt kogusime värskemaid LGBT+ inimeste kogemusi ja ootusi. Selleks uurisime Mõttekoja Praxis abil LGBT+ inimeste kogemusi Eestis elades ning poliitikakujundajate hoiakuid LGBT+ inimeste ja nende õiguste suhtes. Koostasime koos LGBT+ kogukonnaga arvamusrännaku ajal soovitused¹² strateegiasse „Eesti 2035“. Soovitustes rõhutas kogukond, et LGBT+ inimestele turvalisema ja võrdsema ühiskonna ehitamiseks on vaja luua tegevuskava. Lõpuks tutvustasime LGBT+ inimestele ja poliitikakujundajatele tegevuskava poliitikasoovituste teemasid Baltic Pride 2023 konverentsil. Tagasisidestatud arvamuste põhjal valmis lõplik LGBT+ tegevuskava teemade ring.

Detailsetes soovitustes lähtusime ka Eesti LGBT Ühingu pikaajalisest huvikaitsetöö kogemusest. Poliitikasoovituste teemade valikul kasutasime Praxise uuringu „LGBTQI võrdsus Eestis – barjäärid ja võimalused“¹³ tulemusi. Haridusvaldkonna detailsemad soovitused kujundasime Eesti LGBT Ühingu 2018. aasta Eesti LGBT+ õpilaste koolikeskkonna uuringu analüüsiosa¹⁴ ja Euroopa Komisjoni ühiste väärtuste ja kaasava hariduse töögrupi uurimuse „Haridus ja LGBTQ mitmekesisus“¹⁵ põhjal. LGBT+ inimeste tervisevõrdsuse soovitused on välja töötatud Mõttekoja Praxis ja Eesti LGBT Ühingu projekti „Tervisevõrdsus, LGBTQI+

¹¹ Veebilink: https://commission.europa.eu/system/files/2022-09/guidelines_for_strategies_and_action_plans_to_enhance_lgbtiq_equality_2022final16_05.pdf

¹² Veebilink: <https://www.lgbt.ee/post/arvamusr%C3%A4nnak-lgbt-inimestest-hooliv-eesti>

¹³ Veebilink: https://4cda3621-8903-4162-9140-353a2eflab04.usrfiles.com/ugd/5a1900_9e34c1111lac474eb9498ec2b2a67c8e.pdf

¹⁴ Veebilink: https://4cda3621-8903-4162-9140-353a2eflab04.usrfiles.com/ugd/5a1900_7a096b2e01084f81b16fb72914cf3380.pdf

¹⁵ Veebilink: <https://school-education.ec.europa.eu/en/insights/publications/education-lgbtiq-diversity>

õigused ja transinimeste tervishoid“ poliitikasoovituste¹⁶ põhjal. Vaenukuritegude ja vaenukõne soovitused kujundasime Euroopa Nõukogu ministrite komitee LGBTI diskrimineerimisvastaste soovituste CM/Rec (2010)5 teise temaatilise rakendusülevaate põhjal, mis käsitleb vaenukuritegude ja seksuaalse orientatsiooni, soolise identiteedi, soolise eneseväljenduse ja sootunnuste (SOSISEST) vaenumotiiviga vägivallajuhtumeid.¹⁷ Varjupaiga taotleja seaduste kaitse ja võrdsete võimaluste peatüki soovitused on välja töötanud Eesti Inimõiguste Keskuse jurist Uljana Ponomarjova.

LGBT+ inimeste võrdsuse tegevuskavade koostamine ja rakendamine ei ole pelgalt ühe asutuse ülesanne, vaid see puudutab laiapindselt kõiki elualasid ja seega suuremal või vähemal määral ka kõiki poliitikakujundamises ning rakendamises osalevaid ministeeriume ja nende allasutusi. Samas on oluline rõhutada, et LGBT+ inimesi puudutavaid tegevus- või arengukavasid ei saa teha ega rakendada ilma sihtgrupita – oluline on LGBT+ inimeste ning neid koondavate organisatsioonide osalemine võimalikult varases etapis. Materjalid tuleb koostada alt-üles-põhimõttel, mis loob pinnase võimalikult asja- ja ajakohaste teemade käsitlemiseks ja loodud kavade valideerimiseks LGBT+ inimeste poolt. Tegevuskava rakendamise järjepidevuse ja mõju hindamine koos huvigruppidega tagab kindla edu. Tegevuskava soovitused on koostatud avatud dokumendina – soovime aja jooksul uurida uusi valdkondi ja lisada juurde soovitusi, et võimalikult palju katta Eesti LGBT+ inimeste võrdsuse vajadusi.

LGBT+ võrdsuse tegevuskava poliitikasoovituste eesmärk

Poliitikasoovituste eesmärk on suurendada LGBT+ inimeste võrdsust, võidelda eelarvamuste ja diskrimineeriva käitumisega ning parandada õigusraamistikku, tegevuskavasid ja teenuseid, et luua turvaline, avatud ja kaasav ühiskond.

¹⁶ Veebilink: https://4cda3621-8903-4162-9140-353a2eflab04.usrfiles.com/ugd/5a1900_54247ba0b98f4caaa2eb54dae1ce7c18.pdf

¹⁷ Veebilink: <https://rm.coe.int/gt-adi-sogi-2023-3-en-european-report-sogiesc-based-hate-crime-final-t/1680ac3c18>

Tagada LGBT+ inimestele ligipääs avalikele teenustele ja tugiteenustele

Tagada LGBT+ inimestele ligipääsetavad ja nende vajadustele kohandatud avalikud teenused ja tugiteenused

- Avalike teenuste ja tugiteenuste pakkumisel pöörata tähelepanu LGBT+ inimestele ja nende kogukonna kõige marginaliseeritumatele gruppidele nagu trans- ja intersoolised inimesed ning osata ära tunda samal ajal mitmesse vähemusse kuuluvate inimeste (LBT+ naised, LGBT+ noored, LGBT+ inimesed, kellel on puue jt) vajadusi.
- Tagada LGBT+ inimeste vajadustele kohandatud info riigiasutuste kodulehekülgedel ja infotelefonidel abiellumise, kooselu registreerimise ja perehüvitiste kohta ning perekonna ühinemise kohta elamisloa taotlemise menetluses, varjupaigamenetluses jms.
- Uurida, mis olukorras on LGBT+ inimesed sotsiaalhoolekandes. Tulemustest lähtudes luua LGBT+ inimeste vajadustele kohandatud võimalused, et nad oleksid süsteemis nähtavad ja pääseksid tugiteenustele ligi võrdselt kõigi teistega.
- Koolitada sotsiaalhoolekandega seotud ametnikke LGBT+ inimeste vajaduste märkamiseks ja nendega tegelemiseks.
- Lisada riigi tellitud avalike teenustega seotud uuringutesse LGBT+ inimesi puudutavad küsimused.

Tagada LGBT+ õpilaste turvaline ja kaasav koolikeskkond ning kaitsta neid haridusliku ebavõrdsuse eest

- Tagada, et HTM (Haridus- ja Teadusministeerium) ja teised haridusvaldkonna poliitikakujundajad teevad koostööd LGBT+ huvikaitseorganisatsioonidega.
- Tagada, et HTMi valdkonnapõhised strateegilised dokumendid pööravad tähelepanu LGBT+ inimestele ja nende kogukonna kõige marginaliseeritumatele gruppidele nagu trans- ja intersoolised inimesed ning mitmesse haavatavasse gruppi (nt LBT+ naised, LGBT+ noored, LGBT+ inimesed, kellel on puue) kuuluvatele inimestele.
- Tagada, et riiklikku õppekavasse on lisatud marginaliseeritud

gruppide loetelu, sh LGBT+ inimesed, keda ainekavades mitmekesisuse, võrdse kohtlemise, inimõiguste jm taoliste teemadel all käsitletakse.

- Tagada, et ainekavad käsitlevad seksuaalse ja soolise mitmekesisuse teemasid teadus- ja tõenduspõhiselt, olles integreeritud loomuliku osana erinevatesse ainetesse, lisaks perekonna-, tervise- ja seksuaalõpetusele.
- Suunata HTMi looma LGBT+ teemalisi õppe- ja infomaterjale, andes sellega koolidele selge signaali teema käsitlemise olulisusest.
- Suunata HTMi toetama koole, et õpetajad julgeksid tundides käsitleda LGBT+ teemasid.
- Muuta haridusvaldkonna baasõppes kohustuslikuks marginaliseeritud gruppide, sh LGBT+ inimeste, teemad ning üldised kiusu ja turvalisuse teemad, nagu inimõigused, võrdne kohtlemine, ligipääsetav ruum, turvalisem ruum, kaasamine, kiusuennetus, õiglane ja ligipääsetav haridus.
- Muuta haridusvaldkonna töötajatele kohustuslikuks osaleda täiendkoolitustel LGBT+ ja teiste marginaliseeritud noortega töötamise teemadel, ja koolitustel, mis käsitlevad üldiseid kiusu ja turvalisuse teemasid, nagu ligipääsetav ja turvalisem ruum, kaasamine, kiusuennetus ning õiglane ja ligipääsetav haridus.
- Tagada, et koolid loovad kõigile õpilastele, sh LGBT+ õpilastele, turvalise ligipääsu tundidele ja üldkasutatavatele ruumidele, sh riietus- ja tualettruumid.
- Tagada, et koolid ennetaks kiusu, ja kindlustada, et kõigil kiusamise ja vägivalla all kannatavatel LGBT+ õpilastel oleks piisav kaitse ja tugi.
- Tagada, et koolidel oleks kodukord, mis kirjeldab, kuidas probleemsetest juhtumitest teavitada ja neid lahendada, sh kiusamisjuhtumite korral, mis põhinevad SOSISEST-tunnustel. Koolid peavad motiveerima õpilasi ja töötajaid kodukorraga tutvuma ja seda järgima.
- Tagada, et koolide alusdokumendid ja kodukorrad pööravad erilist tähelepanu nii trans- ja intersooliste õpilastele kui mitmesse haavatavasse (nt LBT+ naised, LGBT+ noored, LGBT+ inimesed, kellel on puue) gruppi kuuluvatele LGBT+ õpilastele, kes võivad kogeda rohkem vaenu ja diskrimineerimist.

Tagada LGBT+ inimestele võrdne ja nende vajadustele kohandatud juurdepääs tervishoiuteenustele¹⁸

- Juurutada LGBT+ tundlikku ja kaasavat keelekasutust tervishoiuasutustes, ametlikes dokumentides, koolitustel, konverentsidel ja infomaterjalides.

Lisada tervishoiutöötajate väljaõppesse teave LGBT+ patsientide vajadustest. Väljaõppes ja koolitustel tuleb juhinduda ka inimõigustepõhisest käsitlest ning jälgida, et biomeditsiinilise tervisemudeli kõrval sisaldaks väljaõpe ka teadmisi biopsühhosotsiaalse mudeli rakendamise kohta. See õpetab tulevasi tervishoiutöötajaid arvestama patsiendi sotsiaalse kontekstiga ning valmistab neid ette tööks LGBT+ patsientidega.

- Võtta tervishoiuasutustes kasutusele juhendmaterjalid ja meetmed vaenuliku ja ebavõrdse kohtlemise, sh SOSISEST-tunnustega seotud ahistamise või muu kohatu kohtlemise menetlemiseks ja vältimiseks. Meetmed peavad soovimatu kohtlemise eest kaitsma nii patsiente kui ka tervishoiutöötajaid ja tugipersonali.
- Kujundada ootealad ja vastuvõturuumid ümber nii, et need mõjuks toetavalt ja julgustavalt ka LGBT+ inimestele. Seda aitavad saavutada mitmekesisust toetavad infomaterjalid (nt vikerkaarekleebised ja kirjalikud brošüürid), võimalusel sooneutraalsed tualetid ja riietusruumid.
- Julgustada tervishoiuasutustes infomaterjalide, siltide või nõustamise abil transpatsiente, et nad avaldaks tervishoiutöötajale oma kasutusel oleva nime ja sootähise, kui see erineb rahvastikuregistris või ID-kaardil märgitust. Võimalusel tuleb kasutada patsiendi eelistatud nime ja sootähist ka terviseandmete salvestamisel, epikriisides, saatekirjades jms dokumentides. Selle soovitus rakendamine eeldab tervishoiutöötajate koolitamist.

¹⁸ Tervishoiuteenuste soovitusd pärinevad Mõttekoja Praxis ja Eesti LGBT Ühingu ühistest poliitikasoovitustest. Dokumendi täistekst asub veebis: https://4cda3621-8903-4162-9140-353a2ef1ab04.usrfiles.com/ugd/5a1900_54247ba0b98f4caaa2eb54dae1ce7c18.pdf

Tagada transinimestele nende vajadustele kohandatud transtervishoiu korraldus¹⁹

- Viia Eesti transtervishoiuteenuste korraldus, sh selle aluseks olevad õigusaktid kooskõlla inimõiguste normidega.
- Hoolitseda selle eest, et transtervishoiuteenuste osutajad juhinduks Maailma Transtervishoiu Ühingu (WPATH) 2022. aasta tervishoiustandardi kaheksandast versioonist („Standards of Care“).
- Tervisekassal ja sotsiaalministeeriumil tuleks koostada kõigile tervishoiutöötajatele ja patsientidele juhised, kus kirjeldatakse, millised transtervishoiuteenused on ravikindlustusega kaetud ning millistel tingimustel.
- Juhendada Rahvusvahelise Transtervishoiu Ühingu soovitudest, mille järgi tuleb hormoonasendusravi võimalust pakkuda ka alla 18-aastastele noortele. Tuleb luua puberteeti edasilükkava ravi juhendmaterjal koos selge informatsiooniga, kellel on vajalikud oskused seda teenust pakkuda.
- Avaldada nüüdisaegseid transtervishoiu ravivõtteid valdavate spetsialistide kontaktinfo nii asjaomaste avalik-õiguslike asutuste kui ka tervishoiuasutuste kodulehtedel, et transinimesed pääseksid sellele hõlpsalt ligi.

¹⁹ Transtervishoiu korralduse soovitusel pärinevad Mõttekoja Praxis ja Eesti LGBT Ühingu ühistest poliitikasoovitustest. Dokumendi täistekst asub veebis: https://4cda3621-8903-4162-9140-353a2ef1ab04.usrfiles.com/ugd/5a1900_54247ba0b98f4caaa2eb54dae1ce7c18.pdf

Tagada LGBT+ inimeste kaitse, turvalisus ja võrdsed õigused seadustes ja põhimõtetes. Tõhustada selliste seaduste ja põhimõtete rakendamist ning hõlbustada LGBT+ inimeste juurdepääsu õigussüsteemile

Tugevdada LGBT+ inimeste õiguskaitset vaenukuritegude, vaenukõne ja vägivalda eest ning viia riiklikud õigusaktid kooskõlla Euroopa Liidu õigusega

- Kaitsta LGBT+ inimesi vaenu õhutamise ja vaenukuritegude eest. Muuta karistusseadustikku nii, et vaenukõne oleks kriminaliseeritud ja vaenumotiiv muutuks kuriteo raskendavaks asjaoluks.
- Lisada vaenu õhutamise ja vaenukuritegude eest kaitstavate tunnuste nimekirja lisaks seksuaalsele orientatsioonile selgelt väljendatud loeteluna sooline identiteet, sooline eneseväljendus ja sootunnused (SISEST).
- Vaenukuritegude seadustes tuleb tagada, et sätted oleks piisavalt täpsed ja rakendatavad ning et SOSISEST-tunnustel toimepandud kuritegude eest oleks võimalik esitada süüdistus ja toimepanija kohtus süüdi mõista. Need sätted peavad andma ühiskonnale selgelt märku, et SOSISEST-tunnustel toimepandud kuritegudele järgneb karistus.
- Jagada asjakohaseid seadusloome tavaid ELi liikmesriikidega.
- Tagada, et LGBT+ teemadega tegelevad vabaühendused, sealhulgas LGBT+ grupe koondavad organisatsioonid saaks teha politsei, prokuratuuri, õiguskantsleri ja võrdõigusorganitega koostööd SOSISEST-tunnustel toimepandavate kuritegude ennetamiseks ja nendega võitlemiseks.
- Keelata seadusega selgesõnaliselt LGBT+ inimeste ümberpöörämistoimingud (konversiooniteraapia). Seksuaalset orientatsiooni ja soolist identiteeti muutvad ümberpöörämistoimingud on kahjulikud ja põhinevad meditsiinilise

aluseta ideel, et LGBT+ inimesed on haiged. Ümberpööramistoimingud põhjustavad valu ja kannatusi ning pikaajalist psühholoogilist ja füüsilist kahju.

Võidelda tõhusa õiguskaitse abil LGBT+ inimeste diskrimineerimise ja nende vastu toimepandud vaenukuritegudega

- Kehtestada seadusega LGBT+ inimeste kaitse diskrimineerimise eest väljaspool töövaldkonda, nt hariduses, tervishoius ja sotsiaalteenuste saamises ning toodete ja teenuste kättesaadavuses.
- Laiendada kaitstavate tunnuste loetelu lisaks seksuaalsele orientatsioonile ja soole nii, et neis oleks selgelt väljendatud kõik SOSISEST-tunnused.
- Teha kättesaadavaks erinevad vaenukuritegudest teatamise võimalused, luua võimalus neist teatada ka kõrvalisel ja anonüümsel inimesel.
- Luua juhised, mis suurendavad politsei, õiguskaitstesüsteemi ja ohvriabitöötajate teadlikkust LGBT+ inimeste, sealhulgas mitmest diskrimineerimist kogevate gruppide konkreetsetest muredest.
- Korraldada regulaarseid LGBT+ teemalisi koolitusi, et kujundada õiguskaitstesüsteemis töötavate spetsialistide hinnanguvabu hoiakuid LGBT+ inimeste suhtes.
- Hinnata mainitud koolituste mõju, et efektiivsemalt tuvastada politsei ja õiguskaitstesüsteemi vajadusi näiteks lisakoolituste järele.
- Luua igasse suuremasse linna politseiüksused või määrata kontaktisikud, kes on spetsialiseerunud vaenukuritegudega tegelemisele. Luua võimalused koostöö ja vastastikuse mõistmise tekkeks politsei ja marginaliseeritud gruppide liikmete vahel. Tagada selleks vajalik väljaõpe, ressursid ja protsessid.
- Parandada eri viisidel ühiskonna teadlikkust SOSISEST-tunnustel vaenu motiiviga toimepandud kuritegudest ja nende mõjust marginaliseeritud gruppidele. Rõhutada vaenukuritegude ennetamise ja nende vastu võitlemise tähtsust.
- Toetada SOSISEST-tunnustel toimepandud vaenukuritegude ohvritega tegelevaid vabaühendusi, tagada neile piisav rahastus teadlikkuse parandamiseks, andmete kogumiseks ja ohvritele sihipärase toe pakkumiseks.

Tagada vikerkaareperedele seaduste kaitse ja võrdsed õigused

- Täiendada kooselu- ja perekonnaseadust, kui nende rakendamisel ilmneb ebavõrdsust.
- Tugevdada LGBT+ inimeste laste põhiõiguste ja muude õiguste kaitset piiriülestes olukordades, sealhulgas tagada nende õigus identiteedile, mittediskrimineerimisele ning era- ja perekonnaelu puutumatusel. Samuti tuleb tagada pärimis- ja ülalpidamisõigus teises liikmesriigis, seades esikohale lapse huvid ning hoolitsedes selle eest, et ühes liikmesriigis kindlaks tehtud vanemlust tunnustataks ka teises liikmesriigis.
- Toetada Euroopa vanematõendi loomist, et võimaldada lapsel või tema esindajal tõendada oma põlvnemist teises liikmesriigis.
- Tunnustada transinimeste vanemlust ja tagada, et transvanema(te)ga lapse sünnitunnistusel kajastuks tema vanema(te) õiged juriidilised andmed. Tagada, et perekonnaõiguse õigusaktid kehtiks ka transvanematele ja nende lastele ning kaitseks neid.

Tagada, et riiklik soo tunnustamine rajaneks enesemääramisõigusel

- Lisada soo tähistamisel juriidilistes dokumentides ja riigi registrites senise binaarse valiku kõrvale vähemalt kolmas võimalus, et mittebinaarse sooidentiteediga inimesed saaks samuti endale sobiva sootähise valida.
- Eraldada transtervishoiuteenuse osutamine riiklikust soolise identiteedi tunnustamise korrast. Isikuandmeid peab saama mõistliku aja jooksul muuta meditsiinilistest toimingutest sõltumata.
- Vältida olukorda, kus transinimestele soolist üleminekut toetavate tervishoiuteenuste pakkumine sõltub sellest, kas inimene on valmis riiklikult pealesurutud kohustusliku psühhiaatrilise ekspertiisiga. Kohustuslik psühhiaatriline ekspertiis psühhopatologiseerib transinimesi ning riivab nende õigust eraelu kaitsele.
- Mõista, et nõue saada interdistsiplinaarselt arstlikult komisjonilt ning valdkonna eest vastutavalt ministrilt luba soolist üleminekut toetavate tervishoiuteenuste kasutamiseks riivab õigust eraelu kaitsele. Kohtumine psühhiaatri ja/või arstliku komisjoniga peab olema vabatahtlik.

Luua LGBT+ ajateenijatele võrdsed ja nende vajadustele kohandatud võimalused Kaitseväes

- Tagada Kaitseväe teenistujate esmane teadlikkus teemadest, mis on seotud LGBT+ ajateenijate toimetulekuga.
- Saada ülevaade Kaitseväe arstliku komisjoni arstide ning Kaitseväe sotsiaaltöötajate ja psühholoogide üldisest teadlikkusest ja valmisolekust tegeleda LGBT+ inimestega.
- Luua kutsealustele materjal, mis annab nende vajadustele vastavat infot LGBT+ ajateenija kaitseväeteenistuse kohta.

Tagada LGBT+ inimestele, kes taotlevad varjupaika, seaduste kaitse ja võrdsed võimalused

- LGBT+ inimeste, eriti transinimeste kinnipidamine nõuab erilist tähelepanu, eriti juhul, kui nende dokumentides olev sootähis ei kajasta nende enesemääratlust. Seega on vaja kehtestada kinnipidamiskeskuste töötajatele suunised, mis võtaks arvesse LGBT+ inimeste vajadusi ja tagaks nende turvalise paigutamise vastavatesse tsoonidesse.²⁰
- Transinimestele tuleb osutada nõuetekohast ja nende vajadustele vastavaid tervishoiuteenuseid nii vastuvõtukeskustes kui ka kinnipidamisasutustes. Nad peaks saama spetsiifilist ravi ja toetust, mis vastab nende individuaalsetele vajadustele.
- Viimastel aastatel on esile tulnud palju probleeme LGBT+ rahvusvahelise kaitse (RVK) taotlejate menetluse kvaliteedi ja vastuvõtu tingimuste tagamisel. Oluline on koolitada kõiki menetlejaid, majutuskeskuste töötajaid ja vastuvõtukeskuste personali LGBT+ teemadel, eriti transteemadel, et tagada taotlejate turvalisus ja menetluse kvaliteet.²¹ VRKSi § 151²² alusel arvestatakse RVK menetluses erivajadusega taotleja olukorda ja sellest tulenevaid vajadusi. Sama sätte alusel loetakse isik erivajadusega taotlejaks, kui

²⁰ UNHCR, Guidelines on international protection no. 9: Claims to Refugee Status based on Sexual Orientation and/or Gender Identity within the context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol relating to the Status of Refugees, HCR/GIP/12/09, 23.10.2012, lk 7. Veebilink: <https://emergency.unhcr.org/sites/default/files/UNHCR%20Guidelines%20on%20International%20Protection%20No.%209.%20Claims%20to%20Refugee%20Status%20based%20on%20Sexual%20Orientation%20and%20or%20Gender%20Identity.pdf>

²¹ UNHCR, 2021 Global Roundtable on Protection and Solutions for LGBTIQ+ People in Forced Displacement - Summary Conclusions, juuni 2021, lk 15. Veebilink: <https://www.refworld.org/reference/confdoc/unhcr/2021/en/123914>

²² Riigikogu, Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadus, § 151, RT I, 06.07.2023, 118. Veebilink: <https://www.riigiteataja.ee/akt/VRKS>

PPA on tema erivajaduse tuvastanud, seega on PPA-l erivajaduse ja haavatavuse hindamise kohustus. Erivajaduse hindamisel tuleb arvestada kahe olulise aspektiga: 1) menetluslikud tagatised, näiteks vajadus esindaja järele esimeses menetluses, olukorras, kus isik ise ei suuda ütlusi anda, esineb suulise väljendusvõime puudumine või ta vajab traumajärgset abi; 2) vastuvõtutingimuste erisused, nt kui taotleja on transsooline ning tema dokumentides märgitud sootähis ei vasta tema identiteedile, tuleb teda majutada tema soolisest identiteedist lähtudes. Samuti võib olla tal vajadus näiteks lukustatava duširuumi järele. Praktika näitab, et LGBT+ taotlejad puutuvad oma päritoluriigis tihti kokku diskrimineerimise ja vägivallaga, nad võivad ka olla piinamise ohvrid. Seega seisavad LGBT+ inimesed silmitsi erilise riskiga ning nende taotluste hindamisel tuleb arvestada nende haavatavust ja konkreetseid grupisisesi probleeme.²³

- LGBT+ RVK taotlejatele tuleb välja töötada nõuetekohane haavatavuse hindamise protseduur nii menetluse ajal kui ka vastuvõtutingimuste parandamiseks.²⁴ Sageli esinevad LGBT+ taotlejatel ka vaimse tervise probleemid, sealhulgas depressioon ja ärevushäire. Neil võib olla keeruline end menetlejatele avada, seega on oluline, et haavatavuse hindamine toimuks menetlusele seatud korrast, võttes arvesse spetsiifilisi grupi vajadusi ja olukordi.²⁵ Praegu täidetakse RVK taotlejaga taotluse esitamisel haavatavuse hindamise akt, mis ei sisalda LGBT+ spetsiifilisi küsimusi.
- Vaja on lihtsustada protseduure, mis puudutavad rahvusvahelise kaitse saanud transinimeste soolist üleminekut, et tagada neile kiire ja takistusteta juurdepääs vajalikele teenustele.²⁶
- Juriidiliste dokumentide sootähise muutmise protseduuri tuleks lihtsustada, võttes arvesse RVK saaja võimalikke takistusi, eriti olukorras, kus osa vajalikest dokumentidest ja tõenditest on päritoluriigis ja nende hankimine pole enam võimalik.²⁷
- VRKS-i²⁸ perekonnaliikmete definitsiooni tuleks muuta nii, et LGBT+ perekondadel, kellel ei ole võimalik oma kooselu registreerida

²³ Ilga Europe, Policy briefing on LGBTI refugees and EU asylum legislation, 07.09.2021, lk 4. Veebilink: <https://www.ilga-europe.org/policy-paper/policy-briefing-on-lgbti-refugees-and-eu-asylum-legislation/?fbclid=IwARINcgz1JKhq3TExho2D5ly9ZrvA0PuOAPgkmyBN182mKE3QbnnyYcO-qwQ>

²⁴ Ilga Europe, Policy briefing on LGBTI refugees and EU asylum legislation, 07.09.2021, lk 4–5. Veebilink: <https://www.ilga-europe.org/policy-paper/policy-briefing-on-lgbti-refugees-and-eu-asylum-legislation/?fbclid=IwARINcgz1JKhq3TExho2D5ly9ZrvA0PuOAPgkmyBN182mKE3QbnnyYcO-qwQ>

²⁵ Ilga Europe, Policy briefing on LGBTI refugees and EU asylum legislation, 07.09.2021, lk 4–5. Veebilink: <https://www.ilga-europe.org/policy-paper/policy-briefing-on-lgbti-refugees-and-eu-asylum-legislation/?fbclid=IwARINcgz1JKhq3TExho2D5ly9ZrvA0PuOAPgkmyBN182mKE3QbnnyYcO-qwQ>

²⁶ UNHCR, 2021 Global Roundtable on Protection and Solutions for LGBTIQ+ People in Forced Displacement - Summary Conclusions, juuni 2021, lk 15. Veebilink: <https://www.refworld.org/reference/confdoc/unhcr/2021/en/123914>

²⁷ UNHCR, 2021 Global Roundtable on Protection and Solutions for LGBTIQ+ People in Forced Displacement - Summary Conclusions, juuni 2021, lk 15. Veebilink: <https://www.refworld.org/reference/confdoc/unhcr/2021/en/123914>

²⁸ VRKS § 7, RT I, 06.07.2023, 118

päritoluriigis, oleks tagatud perekondade taasühinemise võimalus võrdselt registreeritud eri soost partneritega.

Kujundada Eestis LGBT+ inimesi kaasav, neile avatud ja võrdse kohtlemise põhimõtet austav ühiskond

Harida Eesti ühiskonda LGBT+ inimeste võrdsuse, kaasamise ja võrdse kohtlemise teemadel

- Uurida järjepidevalt inimeste teadlikkust LGBT+ inimeste ja teemade kohta, et saada aru, millistes valdkondades on vaja teavitustööd teha.
- Tegeleda järjepideva teavitustööga, et suurendada teadlikkust ja mõistmist LGBT+ inimeste ja nende õiguste teemadel.

Luua mitmekesisust väärtustavad ja LGBT+ inimesi kaasavad töökeskkonnad

- Teha kindlaks, mil määral jäävad LGBT+ inimesed Eesti tööturul kõrvale oma identiteedi tõttu.
- Uurida, kui paljud töötajad tunnevad ennast SOSISEST-tunnustel töökeskkonnas ebaturvaliselt või diskrimineerituna.
- Parandada tööandjate teadlikkust võrdse kohtlemise seaduse (VõrdKS) nõuetest, sh sellest, kuidas edendada võrdset kohtlemist.
- Uurida VõrdKSi rakendamist ja tundmist tööandjate seas.
- Toetada tööandjaid teadmiste ja oskustega, kuidas arvestada LGBT+ töötajate, praktikantide, klientide ja koostööpartneritega.
- Edendada sellist töökultuuri, kus LGBT+ töötajad saavad tööl olla oma identiteeti varjamata.
- Jätkata mitmekesisuse kokkuleppe ja mitmekesise tööandja märgise programmi toetamist.

Võimestada jätkusuutlikult LGBT+ inimeste toetamise ja huvikaitsega tegelevaid vabaühendusi, sealhulgas LGBT+ gruppe koondavaid organisatsioone

- Luua läbipaistvad ja stabiilsed rahastusvõimalused LGBT+ inimeste toetamise ja huvikaitsega tegelevatele organisatsioonidele.
- Suurendada LGBT+ inimeste võrdsete õiguste edendamise valdkonna ja programmide riiklikku rahastust.
- Arvestada poliitikakujunduses LGBT+ inimeste toetamise ja huvikaitsega tegelevate organisatsioonide ekspertteadmiste ja infoga.
- Kaasata võrdse partnerina strateegiliste otsuste tegemisse ja poliitikakujundamisse senisest tõhusamalt LGBT+ inimeste toetamise ja huvikaitsega tegelevad organisatsioonid.

Eesti LGBT Ühingust

Eesti LGBT Ühing on LGBT+ (lesbi, gei, bi, trans ja muu seksuaal- ja sooidentiteediga) inimeste ja nende lähedaste heaks töötav mittetulundusühing.

Eesti LGBT Ühingu **missioon** on mõjutada strateegilise huvikaitsetööga poliitikaid ja seadusandlust, et riik tagaks LGBT+ inimestele võrdsed võimalused.

Eesti LGBT Ühingu **visioon** on õiglane ja turvaline Eesti riik LGBT+ inimestele.

Ühingu **tegevusvaldkonnad**:

- huvikaitse;
- haridus ja koolitused;
- strateegiline kommunikatsioon;
- koostöö LGBT+ võrgustiku ja teiste partneritega;
- teenused – nõustamine, tugigrupid ja üritused.

Kontakt

Eesti LGBT Ühing

+372 55515817

www.lgbt.ee

info@lgbt.ee

@EestiLGBT

@lgbt.ee